

tételezheti magát anélkül, hogy ne tulajdonítana magának szabad működést” — állapítja meg J. G. Fichte. Semmiképpen sem mondhat le erről a szabadságról, mert ezzel önmagáról mondana le, s arról a lehetőségéről, hogy önmagát *legalább egyszer* „lefedje” tudásában és nem-tudásában, jó iránti vágyában és rosszra való hajlamában, vagyis hogy „szimmetrikus” legyen.

Az ember „bizonytalan ontológiai konstrukcióként” (Paul Ricoeur) nem realizálhatja sokféle képességét, s „ezzel épp-így-létében sohasem eshet egybe” — hangzik Ancsel Éva végső megállapítása. Ugyanakkor — kényelmes megoldásnak tartva — határozottan visszautasítja a rezigná-

ciót. Sziszifuszként inkább *újra* kérdez, s mindannyiszor a hegy lábánál találja magát, de ez nem az a hegy, ahol egykor a hegyibeszéd elhangzott a világban. A kérdezőnek nemcsak *újra*, hanem *tovább* is kell kérdeznie, ha nem akar rezignáltan lemondani a válasz megelégedésének lehetőségéről, hogy „aki szánt, reménykedve szántson, s aki csépel, abban a reményben csépeljen, hogy részesedik a termésből” (1 Kor 9, 10). Akit pedig „szertelen vágy” feszít, „legalább távoli rokona lehessen Assisi régi lakójának, kollektív emlékezetünk Szent Ferencének?” (*Kossuth*)

Boros István

Film

A hallgatás és a sötétség országa

(Werner Herzog filmje, 1970–1971)

„Az emberek elutaznak, hogy megcsodálják a hegycsúcsokat, a tenger hatalmas hullámain, a folyók bosszú folyását, az óceánok végtelen kiterjedését, a csillagok körkörös mozgását és elmennek egymás mellett anélkül, hogy csodálnák egymást.”

(Szent Ágoston)

Nem értjük egymást. Herzog gyakran beszél erről. Nem értjük a másikat, mert az egy idegen kultúrához tartozik, aszerint gondolkodik: nem is igyekszünk megérteni a másik embert. Azt hisszük, nekünk van igazunk, értsenek meg bennünket a többiek, gondolkodjanak-viselkedjenek úgy, ahogyan mi. Ha kellő hatalmunk van, akkor el is érjük ezt.

Gyakori gondolatok ezek Herzog filmjeiben. Megtaláljuk egy korai dokumentumfilmjében (Kelet-Afrika repülő orvosai), Aguirre vagy Fitzcarraldo Dél-Amerikájában, vagy ott, „Ahol a zöld hangyák álmodnak”. Nem megérteni akarjuk a másikat, hanem jó vagy rossz szándékkal átalakítani, mint Nürnberg lakói Kaspar Hausert.

Nem értjük meg egymást, süketek és vakok vagyunk egymás iránt. Még akkor is, ha jól működik halló- vagy látószervünk. Mi van, ha valóban betegek érzékszerveink, süketek, és ráadásul vakok is vagyunk? E szörnyű hiányosságok — úgy gondoljuk — lehetetlenné tesznek bármiféle kapcsolatot ember és ember, ember és környezete között. Az örök csend és az örök sötétség — csak a magányt, az egyedülletet, a lassú haldoklást jelentheti.

Így gondoljuk. Azután megnézzük Werner Herzog dokumentumfilmjét (dokumentumfilmjét?) és tudatosul bennünk, hogy vannak olyan belső érzékszervek, amelyek legalább annyira fontosak, vagy fontosabbak, mint szemünk vagy fülünk.

A filmben vak és ugyanakkor süket emberek keresik egymást, a többi embert, a világot, az életet. Arról szól a film, hogy ez *lehetséges*. Fini Straubinger egy gyerekkori balesete miatt — lezuhant a lépcsőről — elvesztette előbb a látását, majd fokozatosan a hallását is. Évtizedeken át feküdt az ágyában, egyre kevésbé kötődve a környezetéhez, amelyik már morfiummal igyekezett „csökkenti szenvedéseit”. Egy napon Fini — ki tudja e készletés, sugallat vagy megvilágosodás indokait — elhatározta, hogy segít

önmagán, segíteni fog más hozzá hasonlókon is: felkelt az ágyból. (Jegyezzük meg: Fini későn veszette el a hallását, beszélni nem felejtett el, a világgal való ezen kapcsolatait tehát megőrizte.)

Fini megtanulja a süket-vakok érintkezési módját, a tenyeret simogató-tapintó „morze”-rendszert s másokat is tanít erre. Csoportot szervez, s létével, simogatásával, ölelésével önt lelket az önmagukba zárkózókba, az elveszettekbe. Feltárja számukra az élet sokféle, az ő számukra is létező örömeit. Összejöveleteket szervez, amelyeken a Finihez hasonlók vagy sokkal nehezebb helyzetben lévők „tolmács” és kéz-mozeg segítségével beszélgetnek, társalognak, verseket és történeteket „hallgatnak”: kommunikálnak. Kirándulni járnak, például az állatkertbe, ahol simogatják, etetik, érzékelik az állatokat, vagy a botanikus kertbe, ahol beszívják a virágok illatát, hogy a kaktusz — szúr. Repülőgépre ülnek, ahol nevetve, örömmel, telve izgalommal élik át életük nagy kalandját. A szomorú, ráncos, életnélküli arcok vidámak lesznek, szinte megszépülnek.

Fini sorra látogatja „országának” polgárait, kísérfőjével városról városra utazik. Látjuk, miként igyekszik hatni az elmeegógyintézetbe zárt, bár korántsem elmebeteg, csupán az emberi közösségből süketen-vakon kizárt nőre. Látjuk, miként képes Fini kapcsolatot létesíteni születésük óta vak és süket, s természetesen néma gyerekekkel: érintéssel, simogatással, szeretettel, hittel és valami különös Tudással.

Sok minden elérhetetlen ezen emberek számára, a zene biztosan az. Abban a formában, ahogyan az ép hallású ember átéli, bizonyára. Azonban Herzog, Finit elkísérve, bennünket is elvisz egy összejövetelre, ahol kamarazenekar muzsikál, s látjuk, hogy egy halló a mellette ülő s örök csendben élő társa kezét fogva és mozgatva igyekszik átadni annak számára a zene ütemét... Ezen az összejövetelen mondja egy szónok: „Többel tartozunk nektek, mint pénzzel...” Lehetséges tehát olyan humanista társadalom, amelyik embernek tekinti minden polgárát...

A sötétség és a csend országának a polgárai gyakran örülnek. Örülnek a kapcsolatoknak. Vágyódva sürgetően nyújtják ki kezüket egymás felé (látjuk a filmen), — hogy megvalósuljon

kapcsolatuk egymással, a növényekkel, a fákkal, az állatokkal: a világgal. Amelynek ők is részesei.

Nem értjük meg egymást. S vajon ezt a filmet mennyire értik a nézők? Kedves Barátom! Ott ültél nem messze tőlem a filmklubban. Amikor vége lett a filmnek, hangosan mondtad a melletted ülőnek: „Ez a film nekem semmit sem mondott! Alig vártam, hogy vége legyen!” Aztán nem maradtál ott a vitán, s nem tudtam elmondani Neked, hogy számomra mi mindenről szólt.

Arról, hogy az élet lényege: önmagunkban, kapcsolatok, kölcsönhatások nélkül semmik sem vagyunk. Tudatunkat, szellemünket, nem az agyunk tízmilliárd idegsejtje, hanem a tanulás, gondolkodás (akár mozinézés...) révén közöttük kialakult végtelen sok kapcsolat alkotja. Maga az ember is semmi önmagában. A társadalom: az emberek közti számtalan kölcsönhatás, kapcsolat. A másik érintése, megértése, segítése, s a másiktól elfogadott segítség. Az együtt átélt közös öröm.

Arról is szólt — nekem — ez a film, hogy sokan élünk a sötétség és a hallgatás országában, bár érzékszerveink birtokában vagyunk. Ott élünk, mert bezártak bennünket, vagy mert mi magunk zárkóztunk be oda? Mert nem is akarunk másokat megérteni, másokkal kapcsolatot teremteni... Azt hisszük, hogy látunk és hallunk, holott csak azt, amit mutatnak, mondanak (harsognak, ordítanak) nekünk. Vagy azt halljuk, amit hallani akarunk — s mennyi mindenre nem figyelünk oda!

Arról is szól ez a film, hogy kikerülni ebből az országból: nem érzékszerv, hanem akarat kérdése. Rajtunk múlik, ha ki akarunk törni a bűvös körből. Felszabadulásunk, megvilágosodásunk, üdvözülésünk: magunkon múlik. Segítséget kérhetünk és kaphatunk, de más nem végzi el helyettünk. Kitérni a körből, mint egy másik — nem Herzog, hanem Buñuel-filmben — az Öldöklő angyalban.

Érzékszervek? Talán van a szemünknel-fülünknel fontosabb érzékünk is. Keveseknek. Fininek — biztosan. Aki megért másokat, aki azonosul másokkal — annak van.

Csend van és sötétség?

Figyelj! Szóllítanak a többiek és fények gyűlnak ki körülötted...

György Lajos

Helyreigazítás

Májusi számunkban Kenyeres Zoltánnak Szini Gyula regényéről írott tanulmányáról lemaradt a szerző neve. A hibáért szerzőnk és olvasóink szíves elnézését kérjük!